

TRAKŲ ISTORINIO NACIONALINIO PARKO IŠSKIRTINĖ KOMPLEKSNĖ VERTĖ

JURGIS BUČAS

Kauno technologijos universitetas

TRAKŲ ISTORINIS NACIONALINIS PARKAS – KAS JIS?

Trakai ir jų apylinkės yra ne tik daugiatautės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) valstybingumo įtvirtinimą liudijanti vietovė, bet ir unikali sukultūrinto kraštovaizdžio teritorija, pasižyminti išskirtiniu savitumu bei įspūdinga gamtos ir kultūros paveldo derme.

Nuo akmens amžiaus čia gyventojai vertėsi žemdirbyste, gyvulininkyste, gynėsi nuo žvėrių bei agresyvių kaimynų. Iš pirmąkart bendruomenės laikų šioje žemėje liko mitologinių bei pagonybę liudijančių vietų, pilkapių ir kapinynų, pirmąkart stovyklaviečių ir senovės gyvenviečių pėdsakų, piliakalnių ir kitų gynybos įtvirtinimų [1, 2, 3, 4]. Viduramžiais Trakai tapo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių sosto vieta. Trakų ir jų apylinkių gamtovaizdis bei sudėtingos gamtinės sąlygos – ežerai, pelkės, kalvos, miškai – buvo puikios sąlygos gynybai, medžioklei, pramogoms. Senuosiuose Trakuose, valdant Gediminui, buvo pastatyta pirmoji pilis. Joje gyveno Gedimino sūnus – Lietuvos didysis kunigaikštis Kęstutis, joje gimė ir augo Kęstučio sūnus Vytautas Didysis. Padažnęjus kryžiuočių antpuoliams, buvo pastatytos Trakų Pusiasalio ir Salos pilys. Spėjama, kad ginant Lietuvos valstybę nuo Rytų ir Vakarų užkariautojų, Trakų apylinkėse ir mieste buvo suformuota išorinė ir vidinė gynybinės sistemos [3, 5]. Išorinę gynybinę sistemą sudarė apylinkių piliakalniai ir totorių gyvenvietės, vidinę – salos ir pusiasalio pilys bei gynybai parengtos bažnyčios, cerkvės ir totorių bei karaimų apgyventos Trakų miesto dalys. Trakų apylinkių gyventojai ne tik pilis ir įtvirtinimus statė gindami savo valstybę nuo pavergėjų, bet ir su didžiule pagarba gamtai dirbo žemę, tvarkė savo aplinką. Trakų apylinkių kraštovaizdis viduramžiais tapo tarsi sąmoningai išpuoselėtas agroparkas [4]. Čia ryškiausius kūrimosi, klestė-

Trakų miesto panorama. Fotografavo V. Neliubinas 2003 m., nuotrauka iš Trakų istorinio nacionalinio parko direkcijos rinkinių.

jimo, gynybos, griūties, buities ir žemdirbystės kultūros pėdsakus paliko galingiausioji viduramžių Europos daugiatautė valstybė – Lietuva. Manoma, kad LDK laikais Trakuose ir jų apylinkėse buvo įsikūrę net 33 tautybių žmonės [6], kurie paliko savitą tautinių mažumų paveldą. Carizmo laikmečiu daugianacionalinis Trakų žemės paveldas pasipildė slaviškosios kultūros elementais. Nors ir neilgas buvo lenkmetis, tačiau paliko ryškių lenkinimo pasekmių ne tik kultūroje, bet ir Trakų apylinkių kraštovaizdyje. Sovietmetis taip pat čia paliko savos kultūros pėdsakų.

Atkūrusi nepriklausomybę, 1991 metais Lietuva nutarė šį unikalios gamtos ir daugianacionalinės kultūros bei LDK valstybingumo lopšį saugoti *istorinio nacionalinio parko statusu*. Čia tūkstantmečiais susiklostęs gamtinis kraštovaizdžio pagrindas ir per šimtmečius susikaupęs daugialypis kultūros paveldas tapo nacionaliniu tautos ir valstybės turtu, turinčiu išskirtinę istorinę, kultūrinę ir visuomeninę reikšmę.

Vien gamtinių arba vien kultūrinių unikalų vietovaizdžių Lietuvoje galima rasti ir daugiau, tačiau Trakų gamtos ir kultūros paveldas sudaro išskirtinės vertės geokultūrinį kompleksą. Kitą tokią bendro gamtos ir žmogaus sambūvio darnaus ir sudėtingo geomorfologine sankloda, hidrologiniu ir hidrografiniu unikalumu, kultūros vertybių etnine įvairove, gausa ir istorine reikšme kūrinių tokioje nedidelėje teritorijoje ne tik Lietuvoje, bet ir Europoje vargu ar rastume. Šis reto grožio Trakų istorinio nacionalinio parko geokultūrinis kompleksas nusipelno tarptautinio įvertinimo ir paviešinimo.

Apie Trakų apylinkes, o ypač apie Trakų miestą, parašyta nemažai knygų ir gausybė straipsnių. Literatūros šaltiniai siekia beveik 500 pavadinimų. Tačiau Trakų istorinio nacionalinio parko vertė nėra kompleksiskai apibendrinta, kas suteiktų galimybę įvertinti šią unikalą sukultūrinto kraštovaizdžio teritoriją, kaip pasaulio paveldo objektą.

Straipsnyje pamėginta glaustai aptarti Trakų ir jų apylinkių kraštovaizdžio gamtinę, mitologinę, archeologinę, istorinę, architektūrinę, urbanistinę, sakralinę, etinę bei etnografinę reikšmę kaip prielaidą Trakų istorinio nacionalinio parko išskirtinei kompleksinei vertei apibendrinti ir nustatyti tuos jos išskirtinius požymius, kurie tenkintų esminius nominacijos į Pasaulio paveldo sąrašą kriterijus.

Siūlant Trakų istorinį nacionalinį parką įrašyti į Pasaulio paveldo sąrašą, būtina ne tik įvertinti saugotinas kultūros ir gamtos vertybes, bet ir išsiaiškinti:

- Į kokį paveldo sąrašą (gamtos, kultūros, mišriųjų) tikslinga nominuoti Trakų istorinį nacionalinį parką, kaip išskirtinę kompleksinės vertės vietovę?
- Kokiai pasaulio paveldo nominacinei kategorijai (paminklai, statinių grupės, vietovės, kultūriniai kraštovaizdžiai) turėtų būti priskirtas šio parko istorijos, kultūros ir gamtos paveldas?
- Kokios kategorijos, kokių nominacinių kriterijų reikalavimus turėtų tenkinti Trakų istorinio nacionalinio parko istorijos, kultūros ir gamtos paveldo vertybės?

TRAKŲ ISTORINIO NACIONALINIO PARKO ĮRAŠYMO Į PASAULIO PAVELDO SĄRAŠĄ MOTYVACIJA

Svarbos konstatavimas

Trakų istorinis nacionalinis parkas įsteigtas vaizdingiausio ir turtingiausio Lietuvoje gamtos, istorijos bei kultūros vertybėmių Trakų ežeryno centrinėje dalyje, iliustruojančioje žmogaus ir gamtos darnaus sambūvio istoriją bei Lietuvos valstybės ir joje gyvenančių tautų gebėjimą išmoningai panaudoti unikalią gamtinę aplinką Valstybei kurti, savigynai ir saviraiškai, nežalojant gamtos natūralumo ir grožio.

Šios teritorijos kraštovaizdyje valstybingumo pėdsakus paliko viena didžiausių viduramžių Europos valstybių – Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Čia įrašyti svarbiausieji Europos istorijos įvykiai, paliktas vertingiausias Lietuvos, Lenkijos, Rusijos bei kitų Rytų Europos ir Azijos tautų dvasinis bei materialusis paveldas.

Trakų ežeryno gamtos, mitologijos, archeologijos, istorijos, architektūros, urbanistikos, žemėnaudos bei sakralinės, etninės, etnografinės vertybės sudaro holistinę, teritorinę ir vizualinę visumą, kuri Trakų istorinio nacionalinio parko kraštovaizdžiui teikia kultūrinį bei gamtinį identitetą ir kurios išskirtinę vertę bei vertybių išsaugojimo svarbą nacionaliniu ir tarptautiniu mastu liudija:

- unikali geomorfologinio proceso istorija, nulėmusi savitą šios teritorijos orografinę sanklodą, hidrologinį režimą, hidrografinį tinklą, biotopų įvairovę ir gamtinės aplinkos grožį;
- unikalus žmogaus kūrybinis gebėjimas panaudoti ežeryno hidrografiją ir orografiją valstybei kurti, savigynai ir saviraiškai;
- kultūros vertybių įvairovė ir gausi sancaupa, demonstruojanti lietuvių tautos ir kitų etninių mažumų kultūros nacionalines sąsajas bei įnašą į pasaulio civilizaciją;
- mitologinės, istorinės, sakralinės Trakų ir jų apylinkių vietovės turi ryškių **asociaityvinių kultūrinio kraštovaizdžio** požymių – glaudžias dvasines, menines, religines, memorialines sąsajas su istorine praeitimi ir iškilių istorinių personalijų gyvenimu; jo išpūdingos vietovės, žymiausieji istoriniai įvykiai, semantiniai valstybingumo simboliai vaizduojami literatūros ir meno kūriniuose;
- Trakų apylinkėse yra išskirtinės reikšmės tradicinės žemėnaudos, istorinio apgyvendinimo bei paties kaimo kraštovaizdžio istorinių tipų pavyzdinių reliktinių bei funkcionuojančių teritorinių fragmentų, kurie priskirtini **organiskai susiklosčiusių kultūrinių kraštovaizdžių** kategorijai ir kuriems, keičiantis žemėvaldos, žemėnaudos bei nuosavybės formoms ir rinkos sąlygoms, išskyla sunykimo grėsmė;
- šiaurinėje Trakų istorinio nacionalinio parko dalyje yra išskirtinės vertės **tikslingai suplanuoto ir suformuoto kultūrinio kraštovaizdžio** pavyzdinė 80 ha teritorija – Užutrakio dvaro sodybos ansamblis su E. F. Andre projektuotu parku.

Lyginamoji analizė

Trakų istorinis nacionalinis parkas tarp kitų Lietuvos ir Pabaltijo nacionalinių parkų išsiskiria ne tik gamtos ir kultūros vertybių autentiškumu, gausa ir įvairove, bet ir kraštovaizdžio savitumu bei grožiu, unikalia kultūros paveldo derme gamtinėje aplinkoje ir istorine vietovės reikšme. Tokios kompleksinės kultūros vertybių sankaupos unikaloje gamtinėje aplinkoje analogo nėra ne tik buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje (Lietuva, Baltarusija, Rusija, Ukraina, Lenkija), bet ir Baltijos jūros baseino valstybėse.

Į Pasaulio paveldo sąrašą yra įrašytos dvi Lietuvos išskirtinės vietovės: Vilniaus istorinis centras (1994) ir Kuršių nerija (2000). 2004 metais numatyta įrašyti Kernavės kultūrinį rezervatą. Vilniaus istorinis centras ir Kuršių nerija yra įrašytos, o Kernavės kultūrinis rezervatas siūlomas įrašyti į Pasaulio paveldo *kultūros vertybių sąrašą*. Trakų istorinis nacionalinis parkas – tai unikali pavyzdinė *mišriojo paveldo vietovė*. Ji gali būti nominuojama įrašyti į Pasaulio paveldo *mišriųjų vertybių sąrašą*.

Iki 2002 metų į Pasaulio paveldo mišriųjų vertybių sąrašą buvo įrašytos 23 išskirtinės mišriojo paveldo vietovės, tarp kurių tik šeši nacionaliniai parkai (Goreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia [Niii/Ci, iii, v] – Turkija, Tikal National Park [Nii, iv/Ci, iii, iv] – Gvatemala, Rio Abiseo National Park [Nii, iii, iv/Ciii] – Peru, Kakadu National Park [Nii, iii, iv/Ci, vi] – Australija, Ukuru–Kata Tjuta National Park [Nii, iii/Cv, vi] – Australija, Tongariro National Park [Nii, iii/Cvi] – Naujoji Zelandija [7, 8]). Trakų istorinis nacionalinis parkas potencialus tenkinti beveik visus gamtos ir kultūros vertybių nominacijos kriterijus ir daugumą sąlygų. Jo registracijos kodas gerokai turtingesnis ir jį galima būtų užrašyti taip: „Trakų istorinis nacionalinis parkas [Ni, ii, iii iv/Ci, ii, iii, iv, v],„.

Kompleksiškai įvertinus Trakų istorinio nacionalinio parko gamtos, kultūros ir istorijos paveldosauginę vertę bei kraštovaizdžio savitumą ir grožį, galima teigti, kad Trakų istorinis nacionalinis parkas iš kitų Lietuvos ir pasaulio nacionalinių parkų, įrašytų į mišriųjų Pasaulio paveldo vertybių sąrašą, išsiskiria istorine ir politine vietovės reikšme, istorijos, kultūros ir gamtos paveldo bei kultūrinių kraštovaizdžių įvairove ir savitumu, išskirtine žmogaus ir gamtos sambūvio derme bei genialiu etnosu gebėjimu panaudoti gamtinę aplinką valstybei kurti, savignybei ir saviraiškai, nepažeidžiant gamtos natūralumo ir grožio.

Trakų istorinis nacionalinis parkas – tai išskirtinės politinės, kultūrinės, sakralinės vertės mišriojo paveldo vietovė, liudijanti vienos didžiausių viduramžių Europos valstybių – LDK tapimą, valstybingumą kaitą, tarptautinius santykius ir kultūros istoriją. Kita vertus, Trakų istorinis nacionalinis parkas, Vilniaus istorinio centro ir Kernavės archeologinio rezervato įrašymas į Pasaulio paveldo sąrašą eksponuoja visas tris LDK sostines ir parodo visą Lietuvos valstybingumo istoriją nuo ankstyvųjų viduramžių iki XX amžiaus pradžios.

Autentiškumo ir vientisumo vertinimas

Trakų istorinio nacionalinio parko kultūrinių kraštovaizdžių ir kultūros bei gamtos paveldo vertybių esama būklė visiškai arba iš dalies tenkina Pasaulio paveldo konvencijos operatyvinių gairių 24 (b) ir 44 (b) paragrafuose išvardytų autentiškumo/vientisumo vertinimo kriterijų reikalavimus [8]:

- sudėtingos geomorfologinės sąrangos Trakų istorinio nacionalinio parko reljefas, suformuotas skirtingo amžiaus recesinių ledyno darinių, neužteršti ežerų vandenys ir savitarpio požemio mityba, didelė pelkinių ekosistemų įvairovė išliko nepakeista (išskyrus natūralios raidos procesus) nuo paviršiaus pirminio susiformavimo;

- organiškai susiklostęs kaimiškas kultūrinis kraštovaizdis po valakinės feodalinės žemės reformos (XVI a. viduryje) rytinėje teritorijos dalyje ir po vienkieminių kapitalistinio ūkio agrarinių reformų (XIX a. pab. bei pirmoje XX a. pusėje) vakarinėje dalyje, sovietmečiu mažai pasikeitė ir išlaikė savitus istorinių epochų bruožus;

- tikslingai suformuoto kultūrinio kraštovaizdžio vietovė – buvusio Užutrakio dvaro sodybos ansamblis su E. F. Andre projektuotu 80 ha parku – žymesnio antropogeninio poveikio transformacijų nepatyrė, išskyrus senėjimo ir kai kuriuos renatūralizacijos reiškinius;

- Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Gediminui LDK sostinę perkėlus į Vilnių, Trakai tapo valdovų ir didikų rezidencija, garbingiausių svečių priėmimo ir Valstybės sakralinių apeigų vieta, įvairiataute gyvenvietė. Šių funkcijų tęstinumas nenutrūko iki dabar. Trakai išliko semantinis valstybingumo simbolis, asociatyvinių nostalgijų vietovė, mėgstamiausia poilsio, pramogų, švenčių, turizmo bei garbingiausių svečių priėmimo ir religinių apeigų prestižinė vieta, daugiatautė (lietuvių, totorių, karaimų, lenkų bei kitų tautinių mažumų) miesto tipo gyvenvietė;

- vienas ryškiausių Trakų miesto vizualinio autentiškumo ypatumų yra tai, kad medinio miesto vaizdas su mūrine pilimi saloje ir pilies griuvėsiais pusiasalyje, fiksuotas XVII–XIX a. graviūrose, išliko iki mūsų laikų beveik nepakitęs. XX a. antrosios pusės sovietmečio statybos daugiau paveikė tik pietinės miesto dalies urbanistinę raišką, tačiau viso miesto planinės struktūros, tradicinio apstatymo, pastatų medžiagiškumo, istorinio miesto–tvirtovės įvaizdžio su galingiausiais LDK gynybinės architektūros kompleksais nepakeitė ir asociatyvinės bei sakralinės auros nesumažino. Įvertinant tai, kad Lietuvos klimatinėje juostoje apsauga nuo atmosferinio poveikio yra vienintelis patikimas būdas išsaugoti autentišką mūrą, stogo įrengimas ir kai kurių prarastų dalių atkūrimas imitacijomis, siekiant pilnutinio Salos pilies vaizdo, yra pateisinamas;

- 1991 metais įsteigus Trakų istorinį nacionalinį parką, įvestas ūkinės ir kitokios antropogeninės veiklos reglamentavimas apribojo agresyvią urbanistinę plėtrą ir paskatino visuomenę bei valdžią imtis aktyvios veiklos Trakų ežerų kultūros ir gamtos paveldui išsaugoti.

Nors Trakų istorinio nacionalinio parko gamtinės aplinkos pažeidžiamumo grėsmė nėra išskirtinė, tačiau glaudžiai susijusi su nacionalinio parko teritorijos panaudojimo interesų įvairove bei augimu. Ji gali padidėti dėl nepakankamai aplinkosauginiu požiūriu reglamentuotos gamtinių išteklių (žvyro) gavybos pietrytinėje parko dalyje, dėl žemdirbystės ir gyvulininkystės plėtros agrarinėse teritorijose, dėl rekreacinių statybų paežerėse ir kitose rekreaciniu požiūriu vertingose teritorijose bei dėl kultūrinio turizmo intensyvėjimo vaizdingose vietovėse.

Kriterijai, kuriais remiantis siūloma ir patvirtinama Trakų istorinį nacionalinį parką įrašyti į Pasaulio paveldo sąrašą

Trakų istorinio nacionalinio parko kraštovaizdis, veikiant sudėtingam socialinių, kultūrinių, ekonominių, administracinių, valstybingumo bei gamtinių veiksnių kompleksui, per

daugelį amžių įgijo išskirtinę universalią reikšmę ir daugiau ar mažiau tenkina daugumos Pasaulio paveldo konvencijos taikymo operatyvinių gairių 24 (kultūrinių vertybių), 39 (kultūrinių kraštovaizdžių), 44 (gamtinių vertybių) paragrafuose nurodytų kriterijų reikalavimus [9, 10]:

Kultūros vertybių įrašymo į Pasaulio paveldo sąrašą kriterijai

Kriterijus (i): Trakų istorinio nacionalinio parko piliakalnių, pilių ir kitų gynybinių įtvirtinimų sistema bei paties miesto lokalizacija yra universalus eksponatas, liudijantis genialų žmogaus kūrybinį gebėjimą panaudoti unikalią gamtinę aplinką būsto ir gynybinių įtvirtinimų statybai, siekiant užtikrinti tautos ir valstybės savigyną, savisaugą ir saviraišką.

Kriterijus (ii): Trakų istorinis nacionalinis parkas eksponuoja Rytų ir Vakarų kultūrų sąsajas ir sambūvio pokyčius perimant bei puoselėjant kultūrinės, sakralinės, statybos ir aplinkos tvarkymo tradicijas, tautinių mažumų sandraugą ir bendras pastangas stiprinant LDK ir jos valdžios branduolį – Trakų miestą bei jo gynybinį kompleksą.

Kriterijus (iii): Trakų istorinio nacionalinio parko kraštovaizdis atspindi glaudžias dvasines, menines, religines, memorialines sąsajas su daugiatautės Lietuvos valstybės ir Rytų Europos istorine praeitimi, su iškilų istorinių asmenybių gyvenimu bei veikla ir iliustruoja tautinių mažumų (karaimų, totorių, lenkų, rusų) kultūrinių tradicijų nenutrūkstamą raišką.

Kriterijus (iv): Trakų istorinio nacionalinio parko kultūros ir gamtos vertybių teritorinis kompleksas yra išskirtinės reikšmės tarp Europos ir Azijos valstybių. Jo pastatai, pastatų grupės ir ansambliai bei juos supanti aplinka yra daugiatautės LDK centralizuotos valdžios galių bei jos pasiekimų autentiški liudytojai. Šis geokultūrinis kompleksas yra tautinių mažumų gyvenamųjų ir kulto pastatų tipų, profesionaliosios sakralinės, civilinės, dvarų ir fortifikacinės architektūros unikalus pavyzdys, iliustruojantis reikšmingus Lietuvos valstybėje gyvenusių ir gyvenančių tautų ekologinės ir dvasinės kultūros raidos pokyčius bei liudijantis Europos ir Azijos reikšmingesnius istorinius įvykius nuo ankstyvųjų viduramžių iki sovietmečio.

Kriterijus (v): Trakų istoriniame nacionaliniame parke yra išlikusios tradicinės žemėnaudos ir istorinio apgyvendinimo reliktinės vietovės, tokios kaip savivaldžiū buvęs Trakų karaimų Mažasis miestas su bendruomeniniu žemės sklypu užmiestyje, valakinės režinės Senųjų Trakų, Varnikėlių, Serapiniškių ir Daniliškių bei kupetinės Totoriškių, Buklų kaimų gyvenvietės su reliktinės žemėnaudos plotais.

Šios vietovės priskirtinos organiškai susiklosčiusių kultūrinių kraštovaizdžių kategorijai ir, keičiantis žemėvaldos bei žemėnaudos formoms, joms iškyla didelė sunykimo grėsmė.

Kultūrinių kraštovaizdžių, kaip išskirtinių unikalių kultūros paveldo vietovių, įrašymo į Pasaulio paveldo sąrašą, kriterijai:

Trakų istorinis nacionalinis parkas apima ypač ryškiai besiskiriančias žmo-

Užutrakio dvaro sodybos rūmai. Fotografavo G. Abaravičius 2002 m., nuotrauka iš Trakų istorinio nacionalinio parko direkcijos rinkinių.

gaus ir gamtos sambūvio ir jo pasekmių teritorijas, kurios tenkina 39 paragrafo kriterijus, įrašant kultūrinius kraštovaizdžius (Cultural landscapes) į Pasaulio paveldo sąrašą [9, 10]:

Kriterijus (i): Užutrakio dvaro sodyba (80 ha) su E. F. Andre projektuotu parku ir architektūriniu ansambliu yra unikalus *tikslingai suplanuoto ir suformuoto kultūrinio kraštovaizdžio* pavyzdys.

Kriterijus (ii): Per ilgą laiką organiškai susiklostę ir išlikę kaimo vietovių saviti archetipai yra besikeičiančių žemėvaldos ir žemėnaudos formų, žemdirbių gyvenimo būdo bei santykių su gamtine aplinka liudytojai. Tai *organiškai susiklosčiusių archainių (fosil, relict) bei funkcionuojančių (living) kultūrinių kraštovaizdžių* eksponatai.

Kriterijus (iii): Istorinės ir sakralinės paskirties vietovės bei statinių kompleksai ir statiniai su juos supančia gamtine aplinka (Senųjų ir Naujųjų Trakų pilys, istoriniai centrai, sakraliniai kompleksai, laidojimo ir mitologinės vietos) yra glaudžiai susiję su visuomenės religinėmis, meninėmis, memorialinėmis asociacijomis ir turi ryškių *asociatyvinių kultūrinių kraštovaizdžių* požymių.

Gamtos vertybių įrašymo į Pasaulio paveldo sąrašą kriterijai

Trakų istorinio nacionalinio parko gamtos paveldas išskirtine verte mokslo, išsaugojimo ir natūralaus grožio požiūriu tenkina taip pat ne vieną kriterijų (a) ir atitinka daugumą integralumo sąlygų (b), nurodytų Pasaulio paveldo konvencijos taikymo operatyvinių gairių 44 paragrafe [9, 10]:

Kriterijus (i/ii): Trakų istorinis nacionalinis parkas yra išskirtinė gamtos paveldo ekspozicinė teritorija, liudijanti žemės geomorfologinius procesus ir unikalią teritorijos orografinės bei hidrografinės ir hidrologinės įvairovės sanklodą. Trakų ežerynas, ypač jo šiaurinė dalis, patenkanti į Trakų istorinio nacionalinio parko ribas, yra daugiau nei pusės milijono metų geologinės istorijos rezultatas ir ypač retas bei fenomenalus morfostruktūros, geomorfologinių ryšių bei paveldimumo pavyzdys. Ypač sudėtinga teritorijos geologinė raida ir savita ežerų genezė nulėmė ežeryno akvatorijos salingumą (Galvės ežere 21 sala) ir vaizdinumą.

Kriterijus (iii): Trakų ežerynas, kurio 32 ežerai patenka į parko teritoriją, 6 didžiausieji ežerai yra reikšmingiausioje paveldosauginiu požiūriu centrinėje parko dalyje, sudaro keturių grupių savitos genezės, tropinio lygio evoliucijos bei morfometrijos telkinius, susietus ne tik požemine gėlo vandens filtracija, bet ir paviršiniaus vizualiais ryšiais, yra išpūdingo natūralaus grožio ir išskirtinės estetinės vertės gamtinė teritorija.

Kriterijus (iv): Nepaisant intensyvaus teritorijos apgyvendinimo ir ūkinio naudojimo, Trakų istoriniame nacionaliniame parke išliko didelė pelkinių biotopų įvairovė ir europinės

Varnikų pelkės. Fotografavo A. Kriauciūnienė 2003 m., nuotrauka iš Trakų istorinio nacionalinio parko direkcijos rinkinių

svarbos retų augalų bei gyvūnų rūšių buveinė. Čia randamos iki šiol neaptiktos Lietuvoje grybų, kerpių, samanų ir vabzdžių rūšys ir saugomos augalų ir gyvūnų rūšys, kurios nyksta daugelyje Europos valstybių.

Nominacinio sąrašo parinkimas.

Kompleksiškai įvertinus ir palyginus Trakų ir jo apylinkių kraštovaizdžio vertybes su kitų Lietuvos ir Pasaulio nacionalinių parkų kultūros ir gamtos paveldu, galima teigti, kad Trakų istorinis nacionalinis parkas išsiskiria unikaliu kultūros ir gamtos paveldo vertybių kompleksu, aukštos ergonominės, ekologinės, estetinės ir semantinės kokybės organiškai susiklosčiusiu, tikslingai suformuotu ir asociatyviniu kultūriniais kraštovaizdžiais, liudijančiais darnaus žmogaus ir gamtos sambūvio istoriją ir LDK tautų išmintingą sugebėjimą rūpestingai pritaikyti unikalią gamtinę aplinką valstybės savigynai ir saviraiškai.

Atsižvelgiant į kraštovaizdžio įvairių vertybių tarpusavio dermę, autentiškumą ir kompleksiskumą, įvertinant išskirtinę universalią jų vertę ir paveldosauginę reikšmę, Trakų istorinis nacionalinis parkas galėtų būti nominuojamas įrašyti į Pasaulio paveldo **Mišriųjų vertybių sąrašą**.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI:

1. Trakų rajono kultūros ir gamtos paminklų žemėlapis ir katalogas. – Kaunas: Respublikinės žemėtvarkos projektavimo institutas, 1977.
2. Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas. – Vilnius: Mokslas, 1973.
3. Matulionis S., Abramauskas S. Trakų miesto ir jo gynybinės sistemos susidarymo bruožai//LTSR AM MD, Architektūra ir miestų statyba. – 1971, Nr. 1. – P. 67–85.
4. Bučas J. Kultūros paveldas Trakų istoriniame nacionaliniame parke/Trakai: dabartis ir perspektyvos (kolektyvinė monografija). – Vilnius: FSTI, 1995. – P. 73–90.
5. Purvinienė M., Purvinas M. Trakų apylinkių vertybės urbanistiniu požiūriu//Urbanistika ir rajoninis planavimas/4. – Vilnius: Mokslas, 1987. – P. 70–79
6. Gaučas P. Trakų gyventojų nacionalinė sudėtis (1959 ir 1970 m. gyventojų surašymo duomenys)//Lietuvos TSR AM MD, Geografija ir geologija. – 1973, T. 10. – P. 69–78.
7. Bref Descriptions of Sites Inscribed on the World Heritage List. – Paris, UNESCO: World Heritage Centre, 1999. – 42 p.
8. Properties Included in the World Heritage List. – Paris, UNESCO: World Heritage Centre, 1999. – 15 p.
9. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. – Paris, UNESCO: World heritage Centre, 1999. – 38 p.
10. Operational Guidelines: Establishment of the World Heritage List. <http://whc.unesco.org/opgulist.htm>.

THE EXCEPTIONAL VALUE OF TRAKAI HISTORICAL NATIONAL PARK AS A CULTURAL WHOLE

Summary

The cultural and natural treasures of Trakai Historical National Park form an integrated, holistic territorial and visual whole. It is a territory endowed with a harmonious symbiosis of cultural and natural heritage, wherein Man's ingenious creative ability to exploit natural conditions for self-defence and self-expression is revealed without destroying the primary natural environment. Trakai Historical National Park is a most harmonious cultural landscape and a microcosm of the polyethnic Grand Duchy of Lithuania which exemplifies important periods and events in Lithuanian life and the wealth of east European culture. Its cultural landscape reflects a marriage between an historic urbanised centre with its castles, churches, monasteries, mosque and keneset, traditional forms of agricultural life and village development and natural landscape forms. It reflects human relations with nature, culture, and the interdependence of various ethnic and religious communities which still live side by side in typical neighbourliness today.

Sites and building ensembles of historical and sacral use and their natural environments (the castles in Senieji Trakai, Trakai, historical centres, sacral complexes, burial and mythological sites) are closely connected with public religious, artistic, commemorative associations and have clear marks of an associational cultural landscape.

Trakai Historical National Park is an exceptional territory for exhibiting natural heritage showing the earth's geo-morphological processes and the unique structure of the territory's orographical and hydrological variety.

Taking into account the harmonious link between the landscape's varied properties, its authenticity and complementary nature and valuing its exceptional universal value significance for monument-preservation, Trakai Historical National Park could be nominated to inclusion on the World heritage Mixed Properties List.